

J.M. van Dunné, *Contractenrecht, Verbintenissenrecht Deel 1*, 6e druk, Zutphen: Uitgeverij Paris, XLVI + 1223 blz., mei 2023

Hier volgen: Tekst omslag, Voorwoord, Kort overzicht van de inhoud en Inhoudsopgave (volledig)

Contractenrecht

Verbintenissenrecht | deel 1

Zesde druk

J.M. van Dunné

UITGEVERIJ *Paris*

Tekst omslag:

De 6e druk van dit boek verschijnt geruime tijd na de vorige druk van 2004 en dat vraagt om sterke aktualisering van wetgeving, jurisprudentie en doktrine over Contractenrecht. De auteur heeft na zijn emeritaat als hoogleraar Privaatrecht EUR aan de ontwikkelingen op dit gebied met talloze publikaties bijgedragen, die in deze herdruk zijn verwerkt. Dat is het geval op terreinen als: uitleg van overeenkomsten, onvoorziene omstandigheden, dwaling, ingebrekestelling en verzuim, contractsbedingen (garantie-, ouderdoms- en boetebeding), causaliteit, schade en bewijs. Sommige standpunten uit de vorige druk zijn intussen algemeen aanvaard, waarbij de jurisprudentie veelal de doktrine voorgedaan is, zoals bij normatieve uitleg van de overeenkomst. Dat was eerder gebeurd met het aanbod als eenzijdige rechtshandeling en de mededelingsplicht bij dwaling (uit de 1^e druk, 1985), en in het BW opgenomen.

De jurisprudentie over oude thema's werd in deze druk op de voet gevolgd, zoals: de betekenis van verzekering voor aansprakelijkheid, matiging van boetes en gevolgen van falende ingebrekestelling, met de kenmerkende normatieve toerekening.

In een tijd dat naast de Asser-serie de Pitlo- en Hofmann-series weggevallen zijn, vormt dit handboek in zijn 6^e druk het enige kritische tegengeluid tegen de Asser-delen op dit terrein, waarin de bewerkers het oude model: 'Het BW verklaard' steeds trouw gebleven zijn.

Het karakter van dit boek ligt tussen het engelse 'textbook' met ruim weergegeven rechtspraak en praktijkgevallen en een frans of duits handboek met aandacht voor dogmatische en rechtsmethodische vraagstukken. Met oog voor rechtsvergelijking en rechtsvinding, zoekt de auteur steeds naar de maatschappelijke aanvaardbaarheid van het bereikte resultaat.

Een uitvoerige Inhoudsopgave en twee Jurisprudentieregisters (chronologisch en alfabetisch) zijn weer toegevoegd.

Voorwoord bij de zesde druk

Tijd is een merkwaardig fenomeen, voor zijn bestaan en voortgang is geen menselijke inspanning vereist, misschien is dat de oorzaak van zijn snelheid (hij 'vliegt'). Een dergelijke overpeinzing is passend wanneer men bedenkt dat de vorige, 5^e druk van dit boek uit 2004 stamt. Dat was twee jaar voordat ik met emeritaat ging in Rotterdam, na een hoogleraarschap van 34 jaar, waarna zeeën van tijd zouden aanbreken, zei men. Het plan voor een herdruk werd dan ook toen al opgevat, en een uitgever gevonden, maar het liep toch anders. Mijn nevenactiviteiten liepen gewoon door: arbitrages, adviezen en het schrijven van artikelen en boeken. De laatste jaren kwamen daar veel *pro bono*-zaken bij, die soms tot cassatieprocedures geleid hebben (het pleiten voor hoven was daarbij een nieuwe ervaring), en dan was daar nog het dossier Mijnbouwschade Groningen, en de oprichting van de Studiekring Normatieve Uitleg in 2015, met jaarlijkse symposia (zie: *website*). Nu was dat in de periode ervoor met beschikbare tijd weinig anders geweest, met een zware onderwijs- en onderzoekaak, en leiding geven aan twee instituten met veel contractonderzoek. Het zijn van 'andere tijden' na pensioen, viel dus niet zo op.

Kortom, een herdruk van dit boek kwam er lange tijd niet van. Het teruglopen van sommige van die activiteiten, in combinatie met een Corona-tijd die het uitgaansleven *on hold* gezet had, bood vorig jaar de gelegenheid om het werk eindelijk ter hand te nemen. Dat werd vergemakkelijkt doordat ik over een groot aantal onderwerpen uit het contractenrecht was blijven schrijven (vaak gevoed door de adviespraktijk), hetgeen in deze druk verwerkt kon worden. Bij andere onderwerpen was het nodig om de draad weer op te pakken en na te gaan wat er zich in de laatste tijd aan ontwikkelingen voorgedaan had. Een bijzonder intensieve, maar inspirerende bezigheid. Over beide aspecten nog enkele opmerkingen.

Sinds de vorige druk schreef ik artikelen over de volgende onderwerpen: uitleg van overeenkomsten, ook naar engels recht (2005, 2006, 2011, 2015, 2018, 2021); de invloed van onvoorziene omstandigheden, ook in bouwcontracten (2010(2), 2011, 2013, 2016, 2021); schade, ook in abstracte vorm (2018, 2020), en in dat verband: causaliteit en relativiteit (2007, 2009, 2010); contractsbedingen: exoneratie (incl. bewuste roekeloosheid), garantie, ouderdomsclausule bij koop, boetebeding (2008, 2020, 2021, 2022); dwaling (2020); bewijs (omkeringsregel en vaststellingsovereenkomst) en verjaring (2006, 2016, 2019); ingebrekestelling en verzuim (2022). Die publikaties, in bladen als: *NJB*, *WPNR*, *Contracteren*, *TGMA*, *AA*, en *ORP*, werden grotendeels verwerkt in deze nieuwe druk. Ze zijn overigens *full text* opgenomen in de Lijst van publikaties op mijn website, www.janvandunne.nl.

Het bijwerken van actuele ontwikkelingen, typisch voor een herdruk, leverde vaak verrassingen op. Nu was bij sommige onderwerpen al duidelijk geworden dat hetgeen door mij in de vorige druk (en eerdere drukken) verdedigd was – vaak tegen de heersende leer in – intussen algemeen aanvaard is,

met als paradepaard: de normatieve uitleg van overeenkomsten, en eerder ook het aanbod als eenzijdige rechtshandeling, in het nieuwe BW opgenomen bij Gewijzigd Ontwerp van 1976 (*exit*: wilsovereenstemming), en de onderzoek- en mededelingsplicht bij dwaling. De normatieve uitleg vroeg in deze druk wederom veel aandacht; in de vorige druk kon *DSM – Fox* (2004) nog net besproken worden als voorbeeld daarvan. Tegenstanders bleven voor een uitzondering voor 'commerciële overeenkomsten' pleiten. Met de arresten *Vodafone* (2007) en *Lundiform – MEXX* (2013) viel echter ook dat laatste bastion: normatieve uitleg echt aanvaard. Toch bleven veel schrijvers nog hardnekkig op het verschil tussen uitleg en aanvulling wijzen. Maar dat onderscheid, al jaar en dag verworpen in

het normatieve uitleg-kamp, hanteert ook de hoge raad niet, zoals uit *Skare – Flexmen* (2010) is gebleken. Aan 'normatieve uitleg-light' is geen behoefte.

Bij een aantal andere kwesties met vaak een even behoudende heersende opvatting, bleek de hoge raad oude, afwijkende wegen te bevestigen of nieuwe wegen in te slaan. Voorbeelden van het eerste zijn de normatieve toerekening van 'bewuste roekeloosheid' in *Scaramea – Telford* (2008) en *Qnow* (2016), en de normatieve uitleg van bankgaranties uit *Anthea Yachting* (2004) zoals bevestigd in *ABN AMRO – Rabobank* (2015) en *Rollecate – Rabobank* (2018). De jurisprudentie over de rol van verzekering voor de aansprakelijkheidsvraag, het taboe dat met *Fokker – Zentveld* (1968) doorbroken was en in *Kuunders – Swinkels* (2004) bevestiging vond, werd door lagere rechters gevolgd (zoals Hof Den Bosch 2018). Voorbeelden van het tweede zijn arresten over matiging van boetebedingen (*Turan – Easystaff*, 2018), en uitleg van testamenten met ook daar normatieve uitleg (*Testament 'mijn broer'*, 2013). Maar er blijft voor de progressieve jurist toch nog veel te wensen over, ik noem de reparatie van de gebrekkige wettelijke ingebrekestelling/verzuimregeling (het teleurstellende arrest *Fraanje – Alukon*, 2019) en de werking van de ouderdomsclausule bij koop (het even zwakke arrest *Van Dalfsen – Gemeente Kampen*, 2008).

De door mij hier positief beschreven jurisprudentie handelde – hetgeen niet zal verbazen – over rechtsvragen die ik eerder op dezelfde wijze beantwoord had als in de tegenwoordig door de cassatierechter aanvaarde zin.

Is hiermee het *raison d'être* van deze herdruk aangetoond, zou ik menen, nog enkele opmerkingen over het bestaansrecht en betekenis van dit boek zelf, het karakter ervan.

Dit is een nog gevoeliger onderwerp dan het voorgaande, maar het zal eerder wel opgevallen zijn dat zoiets voor mij niet echt een belemmerende faktor is. Om een – niet door mij aangehangen – Weense stroming in de filosofie te parafraseren: *Was klar ist, lässt sich klar sagen*. Het is denk ik van algemene bekendheid dat de in dit boek door mij ingenomen standpunten veelal aanzienlijk afwijken van hetgeen in de Asser-delen *Overeenkomsten-* en *Verbintenissenrecht* gesteld wordt. Dat valt tegenwoordig sterker op, nu er geen sprake meer is van een veel-

voud aan handboeken, met een palet aan opvattingen over privaatrecht: de Pitlo-serie (bewerking door Bolweg) en de Hofmann-serie (bewerkingen door Van Opstall, Drion en Abas) zijn al lang geleden gestaakt. Daar komt nog bij, dat de Asser-serie uitgaat van het model: 'Het BW verklaard', een visie die teruggaat op de naamgever, Carel Asser (hoogleraar te Leiden, eind 19^e eeuw), die de eerste editie de titel 'Handleiding' meegaf, gericht op het in BW gecodificeerde recht en hoofdzakelijk ten dienste van het juridische onderwijs. Saillant detail: Carel Asser was tegenstander van de prille vertrouwensleer in zijn tijd, net zo als de latere bewerker Rutten, daarin gevolgd door Hartkamp.

Aan die huisfilosofie lijkt weinig veranderd te zijn, de Asser-bewerker volgen het BW nog steeds op de voet, zijn wars van kritiek erop, of zelfs bespreking van die kritiek uit de vakliteratuur. Hartkamp werd in 1984 als bewerker speciaal met het oog op het komende NBW aangetrokken (zie het *Voorwoord* van opvolgend bewerker Sieburgh in deel 6-III 2018). Dat kan tot vreemde situaties leiden wanneer er een vrij eenstemmig koor van schrijvers is dat een bepaalde wettelijke regeling niet deugt, in theorie en praktijk (bijv. ingebrekestelling en verzuim). Of wanneer de grondslag van de gebondenheid uit overeenkomst niet ter discussie gesteld wordt (wil *versus* vertrouwen), want dat 'reikt verder dan het behandelde onderwerp, immers de grondslagen van ons privaatrecht', en dat valt buiten 'het kader van een handboek' (nr 131). Voor het geldend recht wordt 'de door de wetgever gekozen structuur gevolgd' (nr 44). Nu had de wetgever die grondslag in het midden gelaten, en juist aan de doktrine overgelaten ... (het helpt daarbij niet dat de vertrouwensleer door tegenstanders nog steeds verkeerd weergegeven wordt, zo ook in nr 129). In elk geval wordt in deze herdruk van mijn boek dat debat voortgezet, dat al in 1875 (nota bene in Leiden) ingezet werd, en daarbij worden ook enkele rechtstheoretische aspecten van de oude wil – vertrouwen strijdvraag

aan de orde gesteld, aan de hand van twee rotterdamse proefschriften uit 2008. Feiten en normen staan in een dialektische verhouding tot elkaar – dat leerde Scholten ons al – en met andere relaties is het niet anders: rechtszekerheid en billijkheid, theorie en praktijk. Dewey, Popper en Levinas bieden ons hier nieuwe inzichten.

Tot slot nog enkele zaken die meer in de marge gelegen zijn. In deze herdruk zijn, evenals in vorige drukken, veel oude teksten over jurisprudentie en doktrine onder het oude BW blijven staan, vaak vrij omvangrijk. Kennisname ervan is meestal een voorwaarde voor het begrijpen van ontwikkelingen die nu, onder het huidige BW plaatsvinden. Dit nog afgezien van de gedachte: ‘Een volk dat zijn verleden niet kent, heeft geen toekomst’ – een ook voor het juristenvolk passend inzicht. Verder is wederom afgezien van het maken van een Zakenregister, ook al gingen daarover vroeger stemmen op vanuit de praktijk. Een heel uitvoerige Inhoudsopgave, evenals uitgebreide Jurisprudentieregisters (op datum, en op naam) zouden in de behoefte moeten kunnen voorzien.

Hieronder vindt men (passages uit de) *Voorwoorden* van eerdere drukken weergegeven, van 1985 tot 2004, die behulpzaam kunnen zijn om licht te werpen op de opzet van dit boek, ter aanvulling van hetgeen eerder hierover gezegd werd. Een kleine kanttekening daarbij, mijn voorspelling in 2001 dat dit boek uit de ‘Lijst van verkort aangehaalde werken’ in de Asser-delen geweerd zou blijven, is nog steeds uitgekomen. Daarentegen is mijn proefschrift (van 1971) wel op die Lijst geplaatst, dat gebeurde in 2018.

Bij deze herdruk staat hier voor de eerste keer geen dankwoord aan de mede- werkers van mijn sektie aan de EUR voor het vele werk dat zij verzet hebben om een nieuwe druk mogelijk te maken. Dit keer stond ik er alleen voor, zij het, dat ik regelmatig een beroep kon doen op assistentie van de Sanders Instituut bibliotheek aan de EUR, waarvoor dank. Nog grotere dank gaat uit naar de uitgever van dit boek, Antoine Paris, en wat het gereedmaken van de kopij betreft, Annemieke van Garling-van Jaarsveld, met wie de samenwerking behalve zeer professioneel, ook heel plezierig was. Dat was in de Kluwer-tijd wel wat anders: alles moest toen *copy-ready* ingeleverd worden (opgemaakt door mijn sektieleden) – een uitgever geeft slechts uit, vond men in Deventer.

Als laatste, nog dit. In mijn oratie van 1974 haalde ik tot slot het woord van Hegel aan, die bij zijn intrede verklaarde: wat heeft men nog meer te wensen met *Ein sicheres Amt, ein kluges Weib!* Dat citaat is nog steeds passend, al is dat ambt wel enige tijd achter de horizon. Ik dank mijn vrouw, Beatrix, voor haar geduld bij deze herdruk – die als altijd bij mijn werken (aan het bureau of in de tuin), langer duurde dan gedacht. Hoewel, de tijd vliegt, gelukkig maar.

Rotterdam, 24 augustus 2022

Jan van Dunné

Kort overzicht van de inhoud

Inhoudsopgave XVII

Inleiding. Het wettelijk systeem van verbintenissenrecht XLIII

Hoofdstuk 1. De overeenkomst. Totstandkoming; aanbod en aanvaarding 1

- § 1. Algemene inleiding 1
- § 2. De totstandkoming van overeenkomsten door aanbod en aanvaarding. Het stelsel van het geldend recht 40
- § 3. Aanbod: Het rechtskarakter van het aanbod 51
- § 4. Het rechtskarakter van het aanbod nader uitgewerkt: gerichtheid, rechtsgevolgen, nevenverbintenissen 74
- § 5. Aanbod en vrijblijvend aanbod naar geldend recht 93
- § 6. Aanvaarding en toestemming naar geldend recht 98
- § 7. Het moment van totstandkoming van overeenkomsten 122
- § 8. Naar een nieuw overeenkomstbegrip 139

Hoofdstuk 2. De inhoud van de overeenkomst: uitleg van overeenkomsten 151

- § 1. Inleiding. Het rechtskarakter van de uitleg 151
- § 2. Uitleg van overeenkomsten 157

Hoofdstuk 3. Grenzen van de overeenkomst 301

- § 1. Precontractuele fase. Onderhandelingen 301
- § 2. De grens met afspraken in het sociale verkeer. Het causa-vereiste 372

Hoofdstuk 4. Belangrijke clausules in overeenkomsten 383

- § 1. Standaardvoorwaarden in het algemeen 383
- § 2. Exoneratieclausules 486
- § 3. Garantiebedingen 584

Hoofdstuk 5. Problemen bij de totstandkoming van overeenkomsten 661

- § 1. Dwaling (misleiding) 661
- § 2. Bedrog en bedreiging 736
- § 3. Misbruik van omstandigheden 746

Hoofdstuk 6. Problemen bij de uitvoering van overeenkomsten 785

- § 1. Wanprestatie 785
- § 2. Schade en schadevergoeding 871
- § 3. Overmacht 973
- § 4. Veranderde omstandigheden 998
- § 5. Derdenwerking van overeenkomsten 1064

Hoofdstuk 7. Beëindiging van overeenkomsten 1087

- § 1. Betaling (nakoming) 1087
- § 2. Opzegging 1100
- § 3. Ontslag-problematiek 1130
- § 4. Nietigheden 1154

Jurisprudentieregister Chronologisch 1171

Jurisprudentieregister Alfabetisch 1195

Overige jurisprudentie 1221

Inhoudsopgave

Lijst van verkort aangehaalde literatuur	XXXIII
Lijst van afkortingen	XLI
NJ-annotatoren	XLII
Inleiding. Het wettelijk systeem van verbintenissenrecht	XLV
Hoofdstuk 1. De overeenkomst. Totstandkoming; aanbod en aanvaarding	1
§ 1. Algemene inleiding	1
1. Het verschijnsel 'overeenkomst'	1
Het koopcontract van Tsjenti	2
Babylonisch koopcontract inzake land	3
2. Grondslagen van de overeenkomst	5
De grondslagenstrijd: de belofte nader onderzocht; het causa-beginsel	10
3. De grondslagen van de overeenkomst anno 2021: de herziening van het Asser-deel door de bewerker(s)	16
Het autonomiebeginsel	18
De bespreking van de overige vier beginselen (nrs 42-45)	20
4. De indeling van obligatore overeenkomsten	23
<i>a. Obligatore en niet-obligatore overeenkomsten</i>	24
<i>b. Consensuele, formele en reële overeenkomsten</i>	24
<i>c. Benoemde en onbenoemde contracten</i>	26
<i>d. Wederkerige en eenzijdige overeenkomsten</i>	29
<i>e. Overeenkomsten om niet en onder bezwarende titel (om baat)</i>	32
<i>f. Vergeldende en kansovereenkomsten</i>	34
<i>g. Overeenkomsten van voorbijgaande aard en duurovereenkomsten</i>	34
<i>h. Hoofdovereenkomsten en hulpovereenkomsten</i>	35
<i>i. Vaststellingsovereenkomsten</i>	35
5. Afrondende beschouwingen over de overeenkomst. De overeenkomst ter discussie: 'the death of contract'? Relatie tot onrechtmatige daad	37
§ 2. De totstandkoming van overeenkomsten door aanbod en aanvaarding. Het stelsel van het geldend recht	40
1. Van oud naar nieuw: de voorgeschiedenis van het stelsel van het NBW	40
2. De bestrijding van de consensus-leer; het omgaan van de ontwerpers NBW in 1976	42
§ 3. Aanbod: het rechtskarakter van het aanbod	51
<i>a. Het wettelijk stelsel inzake aanbod en aanvaarding. Herroepelijkheid van het aanbod?</i>	51
1. De regeling van art. 6:217 e.v. BW in hoofdlijnen	51
2. Voorlopige conclusie ontleend aan het stelsel van de wet: het aanbod is onherroepelijk	54
<i>b. Het rechtskarakter van het aanbod volgens de doktrine</i>	56
3. De leer van Rutten van voor 1969. Andere constructies	56
<i>c. De rechtspraak van de hoge raad inzake de onherroepelijkheid van het aanbod. Een kwestie van uitleg</i>	58
4. Het arrest <i>Lindeboom – Gemeente Amsterdam</i> (1969)	58

<i>d. De hoge raad en de verwerping van consensus als grondslag van de overeenkomst</i>	61
5. Verwerping van het consensus-beginsel in <i>Lindeboom – Gemeente Amsterdam</i> (1969)	61
6. Reacties op <i>Lindeboom – Gemeente Amsterdam</i> in de literatuur	65
7. De rechtspraak van de hoge raad in latere jaren. Het aanbod bij ontslag	67
8. Een merkwaardig arrest van de hoge raad inzake aanbod bij koop. Samenvatting	71

§ 4. Het rechtskarakter van het aanbod nader uitgewerkt: gerichtheid, rechtsgevolgen, nevenverbintenissen **74**

<i>a. Omschrijving van de rechtshandeling aanbod</i>	74
1. Het aanbod	74
<i>b. Het vereiste van gerichtheid van het aanbod</i>	77
2. Het arrest <i>Stoom Brood- en Scheepsbeschuitfabriek – Kalden</i> (1923)	77
<i>c. Rechtsgevolgen van het aanbod</i>	80
3. De verbintenis om de toezegging gestand te doen	80
4. Nevenverbintenissen. De precontractuele rechtsverhouding; onderzoeks- en spreekplicht. <i>Baris – Riezenkamp</i> (1957)	82
5. De voorwaardelijke verbintenis om de overeenkomst uit te voeren	86
<i>d. Intermezzo. Het model: aanbod – aanvaarding en de realiteit in de praktijk</i>	87
6. Het rollenspel bij het onderhandelen over grote contracten. Business as usual?	87
7. Een nieuwe wending in de jurisprudentie: de totstandkoming van een overeenkomst afgeleid uit de feitelijke situatie, het arrest HR 2 september 2011, <i>Maatschap dierenartsen</i>	90

§ 5. Aanbod en vrijblijvend aanbod naar geldend recht **93**

1. In de hier verdedigde opvatting de controverse omzeild? Het 'vrijblijvend aanbod'	93
2. Het vrijblijvend aanbod naar huidig BW	94
3. <i>Hofland – Hennis</i> (1981). Art. 6:219 lid 2 BW getoetst	95

§ 6. Aanvaarding en toestemming naar geldend recht **98**

<i>a. De aanvaarding van een aanbod</i>	98
1. Omschrijving van de rechtshandeling aanvaarding	98
Te late aanvaarding, art. 6:223 BW	101
Aanvaarding en bepaalbaarheid aanbod, art. 6:227 BW	101
2. De 'stilzwijgende aanvaarding'	102
3. Uitloving	104
4. De optie	107
5. De aanvaarding en het vereiste van 'gerichtheid' naar huidig BW	108
6. Herroeping van de aanvaarding, een verwerpelijke terminologie. Correctie van de aanvaarding	112
<i>b. Het toestemmingsvereiste onder het oude recht (art. 1356 oud-BW)</i>	113
7. De oudere jurisprudentie inzake toestemming	113
8. Het arrest <i>Eelman – Hin</i> (1959)	115
9. De rechtspraak van de hoge raad na 1959: <i>Huize Helena</i> (1982)	119
10. Conclusie. Rechtspraak biedt steun voor de hier verdedigde opvatting	122

§ 7. Het moment van totstandkoming van overeenkomsten **122**

1. Tableau van de theorieën. <i>Bosch – Van Maren</i> (1933)	122
2. Heersende leer: vernemings-ontvangsttheorie. Aldus ook artt. 6:224 jo. 3:37 lid 3 BW	125
3. Eigen opvatting: de uitingstheorie-nieuwe stijl	128
4. Het risico voor falende berichtgeving	129

§ 8. Naar een nieuw overeenkomstbegrip	139
<i>a. Het overeenkomst-model</i>	139
1. Samenvattende beschouwingen. Introductie van het overeenkomstmodel	139
2. Beschrijving van het overeenkomst-model	141
<i>b. De toepassing van het overeenkomstmodel op andere privaatrechtelijke leerstukken</i>	143
3. Verwerping van de 'eenzijdige overeenkomst'. Pre- en post-contractuele fase	143
4. Derdenbeding	146
5. Vertegenwoordigingsfiguren. Rechtmatige daden	148
6. Perspectief	149
Hoofdstuk 2. De inhoud van de overeenkomst: uitleg van overeenkomsten	151
§ 1. Inleiding. Het rechtskarakter van de uitleg	151
De verdere opzet van dit hoofdstuk	157
§ 2. Uitleg van overeenkomsten	157
<i>a. De doktrine inzake uitleg van overeenkomsten. Twee scholen: historisch-psychologische uitleg contra normatieve uitleg</i>	157
1. Inleiding. Verklaring van de bestaande controverse. Twee visies op het wetssysteem	157
2. Verklaring van de controverse (vervolg). Twee visies op de artt. 1378 en 1379 oud-BW. Uitleg van testamenten. De hercodificatie van de artt. 932 v. oud-BW, art. 4:46 BW (2008), normatieve uitleg mogelijk gemaakt?	160
De stand van zaken bij uitleg van testamenten in 2022. Ook op dat gebied normatieve uitleg aanvaard door de hoge raad	166
3. Onbekendheid met de controverse over uitleg en de vertrouwensleer. De ontwikkelingen na 2004 op rechtshistorisch en rechtstheoretisch gebied	171
De behandeling van de strijdvraag 'wil of vertrouwen' en de betekenis ervan voor het uitleg-vraagstuk in de rechtshistorische literatuur na 2004 (Jansen, 2015). Rechtstheoretische bijdragen aan het debat (Wendt en Hartendorp, 2008)	173
<i>b. Uitleg van overeenkomsten in de jurisprudentie. Normatieve uitleg aanvaard door de hoge raad</i>	179
4. Normatieve uitleg in de oudere jurisprudentie. <i>Van Prooye – Veltenaar</i> (1925)	179
5. Nog een miskend standaardarrest: <i>Rederij Koppe</i> (1949). Houwings noot bestreden	183
6. Het <i>Dorrius</i> -arrest (1951). Een sluitstuk van een ontwikkeling: <i>Van Stijverden – Van Olst</i> (1951)	187
<i>c. Normatieve uitleg en de zogenaamde leemte-theorie. Overmacht en conversie als uitlegvraagstukken. Rechtsvergelijkende notities</i>	191
7. <i>Staalman – Horeca</i> (1962). De leemte-theorie door de hoge raad aanvaard?	191
8. Conversie. Bij normatieve uitleg geen behoefte aan deze rechtsfiguur	193
9. Rechtsvergelijkende notities	194
<i>d. De rechtspraak van de hoge raad inzake uitleg van overeenkomsten na 1971. Normatieve uitleg (opnieuw) aanvaard? Reacties in de doktrine</i>	196
10. Een drieluik van arresten: <i>Misverstand, Ram – Matser</i> en <i>Haviltex</i>	196
11. <i>Haviltex</i> (1981)	202
Van Schilfgaarde omgegaan: normatieve uitleg aanvaard in 1997. Bevestigd in 2016	208
12. Conclusie over het drieluik van arresten	210
13. Ontwikkelingen met betrekking tot uitleg in rechtspraak na 1985. Uitlegregels	213
14. Vervolg uitlegregels, o.a. mededelingsplicht. De arresten <i>Avery</i> (1991), <i>CAO</i> -arresten (1993-2003); <i>DSM-Fox</i> (2004) en <i>Hoog Catharijne</i> (1995)	217
Het <i>Avery</i> -arrest (1991)	218
Uitleg van CAO's	220
Verdere jurisprudentie over uitleg van CAO's en vergelijkbare rechtsfiguren: ook hier normatieve uitleg (exit: grammatikale uitleg), <i>DSM – Fox</i> (2004)	222

Het arrest <i>DSM – Fox</i> (2004)	224
Redelijke uitleg bij andere rechtsfiguren: zakelijke overeenkomst, huwelijkse voorwaarden	227
De <i>Hoog Catharijne</i> -zaak (1995)	228
15. Het rechtskarakter van de uitleg: feitelijke vraag en/of rechtsvraag?	236
16. De contra proferentem-regel in de jurisprudentie van de hoge raad en volgens EEG-richtlijn 1993/13. Het <i>Liszkay</i> -arrest (1989)	241
Het <i>Liszkay</i> -arrest (1989)	245
17. De rechtspraak inzake contra proferentem na 1993. Mededelingsplicht gebruiker van algemene voorwaarden jegens adherent	251
18. Mededelingsplicht adherent met betrekking tot voor wederpartij relevante informatie (art. 251 oud-K). De hercodificatie: art. 7:928 v. BW; opzet tot misleiding, HR 25 maart 2016, <i>Cafébrand</i>	256
Afronding. Stand van wetgeving in 2001	261
De wetswijziging van 2006: art. 7:928 v. BW	262
19. Conclusies ten aanzien van de toepassing van de contra proferentemregel. Nogmaals: de EEG-richtlijn 93/13	264
Invoering EG-richtlijn in 1999	267
20. Motiveringsvereiste en stelplicht bij uitleg	268
21. Uitleg van overeenkomsten anno 2022: een overzicht van de ontwikkelingen sinds de 5 ^e druk van 2004. Normatieve uitleg als heersende leer aanvaard	274
HR 19 oktober 2007, <i>NJ 565, Vodafone – ECT</i>	276
HR 19 november 2010, <i>NJ 623, Skare – Flexmen</i>	277
HR 14 juni 2013, <i>NJ 2014, 415</i> , nt Vranken, <i>Aegon – Stichting Koersplandewegkwijt</i>	278
Het demasqué van de taalkundige uitleg van commerciële (professionele) overeenkomsten	280
Nogmaals de taalkundige uitleg (of ‘objectieve uitleg’) bij commerciële overeenkomsten.	
Bewijsregels	283
HR 5 april 2013, <i>Lundiform – MEXX</i>	284
De uitwerking van <i>Lundiform – MEXX</i> in recentere jurisprudentie. De zogenaamde ‘objectieve’ uitleg van commerciële contracten en omstandigheden die daarbij van belang zijn: professionele partijen, een bereikte (mondelinge) overeenstemming bij onderhandelingen, de ‘ingrijpende gevolgen’ van grammatikale tekstuitleg	286
HR 7 februari 2014, <i>Afvalzorg – Slotereind</i>	286
Het belang van de wijze van uitvoering voor de uitleg van de overeenkomst	289
Onvoorzienne omstandigheden en uitleg van de overeenkomst	290
Afronding: de balans opgemaakt van de ontwikkelingen in de doktrine over uitleg na 2004. Rechtsvergelijking	291
Rechtsvergelijking	294
Valk en Schelhaas in hun nieuwe bijdrage aan uitleg van overeenkomsten in 2022	295
Tekortschietende rechtsvergelijking: engels, Duits en Frans recht over uitleg	297
Hoofdstuk 3. Grenzen van de overeenkomst	301
§ 1. Precontractuele fase. Onderhandelingen	301
<i>a. Het tableau</i>	301
1. Inleiding	301
2. De verhouding precontractuele – contractuele fase	306
I. Procedurele precontractuele regelingen	311
a. Beginsel-akkoord, principe-overeenkomst of letter of intent	311
b. De overeenkomst tot het sluiten van een overeenkomst (voorovereenkomst; pactum de contrahendo)	312
II. Inhoudelijke precontractuele regelingen	313
a. Rompovereenkomst	313
b. Voorlopige of concept-overeenkomst	313

c. Basis- of raamovereenkomst	313
b. <i>De precontractuele fase</i>	314
3. Verplichtingen in de precontractuele fase	314
4. Precontractuele fase: grensgeschillen	318
5. Precontractuele fase zonder vervolg: afgebroken onderhandeling. <i>Plas – Gemeente Valburg</i>	322
6. De jurisprudentie voorafgaand aan <i>Plas – Gemeente Valburg</i> ; het arrest <i>Stuyvers – Eugster</i> (1981)	328
7. De verplichting tot dooronderhandelen in de rechtspraak van de jaren '80: <i>Koot, Vestdijk en Shell</i>	332
8. Wetgevingsplannen: het ontwerp-art. 6.5.2.8a. Verworpen, en tenslotte overgenomen door de hoge raad, in <i>CBB – JPO</i> (2005)	342
9. Rechtspraak inzake afgebroken onderhandelingen van 1991-1996: <i>Vogelaar – Skil, Beliën – Staat, De Ruiterij – MBO en ABB – Staat</i>	345
Conclusies uit de rechtspraak van vóór 2005	362
10. Rechtspraak inzake afgebroken onderhandelingen van 2005 en later. Het vervolg op het arrest van 12 augustus 2005, <i>CBB – JPO</i> . Stand van zaken in 2022: vergoeding van positief contractsbelang geldend recht	363
11. Grondslag van aansprakelijkheid voor afgebroken onderhandelingen. Rechtsgevolgen	368
§ 2. De grens met afspraken in het sociale verkeer. Het causa-vereiste	372
1. Inleiding. Verwerping van het causa-vereiste; het alternatief in de toerekeningsleer	372
2. De oplossing van het huidige wetboek: art. 3:6 BW. Kritiek	375
3. Het causa-vereiste en de 'eenzijdige rechtshandeling'. Het <i>Afstands</i> -arrest (1938) en de 'abstrakte rechtshandeling' bestreden	377
4. Conversie van 'nietige rechtshandelingen' en de toerekeningsleer	381
Hoofdstuk 4. Belangrijke clausules in overeenkomsten	383
§ 1. Standaardvoorwaarden in het algemeen	383
a. <i>Kenmerken van standaardvoorwaarden. De grondslagenstrijd</i>	383
1. Inleiding. De 'kleine lettertjes': caveat emptor!	383
2. Kenmerken van het adhesie- of standaardcontract	385
3. Op zoek naar de grondslag van het adhesiecontract: een historische cyclus. De evolutie van wilsleer, vertrouwensleer en toerekeningsleer	388
b. <i>Rechtssociologische en rechtseconomische aspecten van het gebruik van standaardcontracten</i>	393
4. Rechtssociologisch onderzoek: Macaulays klassieke studie over 'non-contractual relations in business' (1963) en soortgelijk meer recent onderzoek	393
5. Nabeschouwing. De rol van het contractenrecht in de handelspraktijk; 'how to succeed in law without really trying'	397
c. <i>Toetsing van het gebruik van standaardvoorwaarden: een taak voor de rechter of voor de wetgever? Of voor beiden?</i>	401
6. De poging rechtensrecht door wettenrecht te vervangen. Consumentenwetgeving in het buitenland; het nederlandse Wetsontwerp Algemene Voorwaarden	401
7. Rechterlijke controle op het gebruik van standaardvoorwaarden naar geldend recht. Inleiding. Prudent zijn met jurisprudentie. Ondertekening?	403
8. Toepasselijkheid van standaardvoorwaarden. <i>Towell – Janson</i> (1977) en <i>Holleman – De Klerk</i> (1981); <i>Bouma – Cavo</i> (1993)	406
Bevestiging van deze rechtspraak in recentere jurisprudentie	420
9. Problemen bij de toepasselijkheid van standaardvoorwaarden. Het achterhouden van informatie en de 'battle of the forms'. Art. 225 lid 3 als vuistregel	421
Art. 225 lid 3 als vuistregel	427
Regel 5	431
Enige rechtsvergelijking	432

10. Rechterlijke controle op de inhoud van standaardvoorwaarden. Rechtsvorming door de hoge raad: <i>Van der Meer – Gemeente Smilde en Hooijen – Tilburgsche Hypotheekbank</i>	434
11. Conclusies. Regels op grond van de jurisprudentie inzake de toetsing van het beroep op een exoneratiebeding aan de hand van de goede trouw	443
12. De rechterlijke toetsing aan de hand van algemene leerstukken, uitleg bijvoorbeeld <i>d. Rechterlijke controle op standaardvoorwaarden naar huidig BW</i>	445 447
13. De wettelijke Algemene voorwaarden-regeling. Voorgeschiedenis, opzet, kernpunten Enkele kernpunten uit de Algemene voorwaarden-regeling van art. 6:231 v. BW. De betekenis van Duits recht: open norm en Transparenzgebot, AGBG en § 307 BGB	447 450
14. De eerste 'abstrakte toetsing' ex art. 6:240 BW: <i>Consumentenbond – Nutsbedrijven</i> (1997)	472
15. Terugblik: toetsing door de rechter naar algemene regels van contractenrecht, of aan de hand van een wettelijke regeling? The devil or the deep blue sea? De stand van zaken in 2022; ambtshalve toetsing aanvaard	480
De stand van zaken in 2022. Doorwerking van Europees recht: ambtshalve toetsing aanvaard	485
§ 2. Exoneratieclausules	486
<i>a. Het rechtskarakter van exoneratiebedingen. Rechtseconomische criteria bij de rechterlijke controle</i>	486
1. Inleiding. Kenmerken van de vrijtekening; rechtsethische en rechtseconomische aspecten	486
2. Economische aspecten van rechterlijke controle op exoneratie. De betekenis van het rechtskarakter van de overeenkomst, op grond van haar aard en gedane toezeggingen. De verzekeringsvraag	489
3. De verzekeringsvraag: de drie <i>Bovag</i> -arresten (1938-1960)	494
4. Conclusie uit de <i>Bovag</i> -serie. De opmars van het verzekeringsaspect: <i>Vliegtuigvleugel</i> (1968). Geluiden uit de doktrine	498
Kritiek in de doktrine op de leer van de hoge raad in <i>Fokker – Zentveld</i> en op 'assurance oblige', de doorslaggevende rol van verzekeringsdekking bij aansprakelijkheid	503
5. De verzekeringsvraag in het Engelse recht: de Engelse <i>Securicor</i> -arresten (1980-1981). Het <i>Thermostaten</i> -arrest (1981): de hoge raad geeft niet thuis	506
<i>b. Rechterlijke controle op exoneratie: rechtsethische criteria</i>	510
6. Opzet bij wanprestatie en exoneratie. <i>Surinaamsche Post</i> (1920)	510
7. Grove schuld bij wanprestatie en exoneratie. <i>Röntgenstralen</i> -arrest (1951) en <i>Codam – Merwede</i> (1954)	512
8. De vaststelling van grove schuld bij wanprestatie. De criteria van <i>Saladin – HBU</i> (1967)	516
9. Uitwerking van de criteria voor grove schuld bij wanprestatie. <i>Pseudo-vogelpest</i> (1976). De rol van de deskundigheid van de exonerant: <i>Gegaste uien</i> (1969) en <i>Van Dijk – Bedaux</i> (1982)	521
<i>c. Conclusies. Regels voor de toetsing van het beroep op exoneratieclausules op grond van de rechtspraak van de hoge raad</i>	525
10. Toetsing van exoneratieclausules in de lagere rechtspraak over de 'zwaarte van de schuld' en dergelijke. Het vervolg met <i>Heeren – Mertens</i> (1995) en <i>Matatag – De Schelde</i> (1993)	525
Exoneratie met betrekking tot ondergeschikten in contracten tussen professionele partijen, <i>Matatag – De Schelde</i> (1993)	534
11. Ontwikkelingen inzake exoneratie en verzekering in de rechtspraak na 2000. Het <i>Champignonkwekerij</i> -arrest (2000) geeft weinig steun. Anders: het arrest <i>Kuunders – Swinkels Techniek</i> (2004). Bevestiging in <i>Kartingbaan</i> -arrest (2011)	542
Verzekeringsdekking van belang in het arrest <i>Kuunders – Swinkels Techniek</i> (2004), een nieuw standaardarrest	551
12. De jurisprudentie van na 2004 over de rol van verzekering bij exoneratie: bevestiging van <i>Kuunders</i> (2004) in het <i>Kartingbaan</i> -arrest (2011). Zo ook: Hof Den Bosch (2018), <i>Administratiekantoor</i>	554

13. 'Restatement' van het rechtersrecht inzake de toetsing van een beroep op exoneratie	558
14. Bewuste roekeloosheid bij exoneratie in het vervoersrecht en de verzekeringsaspecten	560
15. Rechtsvergelijkende beschouwingen. De common law-benadering van exoneratie en verzekeringsmogelijkheden	564
16. Rechtsvergelijkende beschouwingen. Exoneratie en verzekering in het Duitse recht	568
17. Conclusies uit rechtspraak en doktrine van vóór 2004 over exoneratie, de verzekeringsvraag en 'bewuste roekeloosheid'	572
18. De ontwikkelingen op het terrein van exoneratie na 2004 ten aanzien van de verzekeringsvraag en het begrip 'bewuste roekeloosheid'. <i>Telfort – Scaramea</i> (2008), <i>Interplissé</i> (2012) en <i>Qnow</i> (2016)	573
Conclusies over de jurisprudentie sinds 2004 over bewuste roekeloosheid en exoneratie	581

§ 3. Garantiebepalingen 584

<i>a. Rechtskarakter van de garantie. Verschillende typen van garanties</i>	584
1. Inleiding. Kenmerken van garantievoorwaarden	584
2. Typen van garantieverplichtingen. Het rechtskarakter van de garantie. <i>De Vries – Gielen</i> (1951)	587
A. kwaliteits- of deugdelijkheids garanties.	587
B. zekerheids garanties.	587
<i>b. Het totstandkomen van garantieverbintenissen</i>	592
3. De verhouding tot andere (precontractuele) verklaringen. Stilzwijgende garantie: <i>Versche koe</i> (1941)	592
4. Stilzwijgende garantie: <i>Vouwapparaat</i> (1963) en latere rechtspraak. <i>Wasautomaten</i> (1971)	595
5. De gemiste kans: <i>Olivetti</i> (1973). De doorbraak in <i>Weissenbruch</i> (1983)?	599
6. <i>Stavenuiter – Oosterbaan</i> (1985): Geen occasion voor de garantie. Ommekeer in de jaren '90: <i>Van Geest – Nederlof</i> (1990), <i>Kilometerteller</i> (1993), <i>Old-timer</i> (1994) en <i>Steendijkpolder</i> (1992)	604
De garantieverplichting in de jurisprudentie inzake onroerend goed en overheid: <i>Brabants Vastgoed</i> (1988) en <i>Steendijkpolder</i> (1992)	612
7. Conclusies uit de jurisprudentie. De stand van het recht inzake garanties. <i>Van Kessel – Werklust NV</i> (1973): bewijslastverdeling à la <i>Jumbo</i>	614
8. Garanties bij koop en 'conformiteit' (art. 7:17 BW). Het <i>Woonboerderij</i> -arrest (2000). Uitleg van garantie en exoneratie bij koop (NVM-akte)	618
Conformiteit en garantie	622
De NVM-koopakte, zoals beoordeeld in de <i>Woonboerderij</i> -zaak	630
9. Ontwikkelingen bij toepassing van de NVM-akte na 2004. Het gebruik van de 'ouderdomsclausule'. De betekenis van <i>Fabels – Meerderink</i> (2005) en <i>Van Dalfsen – Gemeente Kampen</i> (2008). Invloed van de bestuursrechtspraak op dit gebied	637
Kritische beschouwingen	645
Een cassatietechnisch manco	646
<i>c. Verzekeringsaspecten bij garanties</i>	649
10. De opkomst van de verzekering bij garanties in de doktrine en de praktijk	649
<i>d. Zekerheids garanties</i>	651
11. Rechtskarakter van zekerheids garanties. Bankgaranties en afroepgaranties	651
A. Afroep-garantie	652
B. Garantie tegen overlegging van documenten in geval van (dreigend) beslag ('Rotterdam model')	652
C. Garantie tegen overlegging van documenten buiten het geval van (dreigend) beslag	653
D. Overige varianten	653

Hoofdstuk 5. Problemen bij de totstandkoming van overeenkomsten	661
§ 1. Dwaling (misleiding)	661
<i>a. Het leerstuk van de dwaling in vogelvlucht. Van ‘wilsgebrek’ tot precontractuele zorgvuldigheid</i>	661
1. De achtergronden van het dwalingsvraagstuk. De strijdvraag: ‘wil of vertrouwen?’	661
2. De ontwikkeling van de dwaling: van stilzwijgende voorwaarde tot ‘schijn bedriegt’	664
<i>b. Dwaling in de rechtspraak</i>	667
3. Het <i>Baris – Riezenkamp</i> -tijdperk: regels van goede trouw	667
4. Samenvatting van het rechtersrecht inzake dwaling uit de jaren vijftig en zestig. <i>Van der Beek – Van Dartel</i> (1973) en latere jurisprudentie	677
Rechtspraak na 1997. <i>Antilliaans zwembad</i> (1998)	693
Jurisprudentie na 2004: <i>Van Leeuwen – Lips</i> (2013), <i>Inbev – Van der Valk</i> (2015), <i>Renteswaps III</i> (2019) en <i>Makelaar CVBA</i> (2020)	698
<i>c. Dogmatische aspecten van dwaling</i>	702
5. Grenzen met andere rechtsfiguren. Samenloop van akties; schadevergoeding bij dwaling	702
De grens met onrechtmatige daad; schadevergoeding bij dwaling	705
Recentere jurisprudentie, uit 2006 en 2016; toepassing van art. 6:230 BW, aanpassing van de overeenkomst	709
6. Toekomstverwachtingen	711
Recentere jurisprudentie over toekomstverwachtingen: HR 16 mei 2008, <i>Casino-vergunning</i>	715
<i>d. Enkele bijzondere dwalingen</i>	716
7. Gemeenschappelijke dwaling	716
Recentere jurisprudentie: HR 10 juni 2016, <i>Wederzijdse dwaling pensioenrechten</i> . Gemiste kansen voor rechtsvorming door de hoogste rechter	729
8. Dwaling bij eenzijdige rechtshandelingen	735
§ 2. Bedrog en bedreiging	736
1. Dwaling in relatie tot bedrog en dwang (bedreiging)	736
Bedreiging (dwang), art. 3:44 lid 2	743
2. Een nieuwe regeling van dwaling en bedrog; een nieuwe terminologie: misleiding	745
§ 3. Misbruik van omstandigheden	746
1. Inleiding. De jurisprudentie inzake misbruik van omstandigheden. De wetsgeschiedenis van art. 3:44 lid 4 BW	746
2. De regeling van art. 3:44 (vervolg): de onmacht van de wetgever. Benadelingsvereiste; kenmerken van misbruik van omstandigheden	752
Meer recente rechtspraak. Het <i>Verkochte schuur</i> -arrest (2004)	761
Kenmerken van misbruik	763
3. Rechtsvergelijkende beschouwingen. <i>Economic duress</i> , economische dwang	766
4. Latere rechtspraak: <i>Ameva – Van Venrooij</i> (1999). Verband met dwang (bedreiging) van lid 2, art. 3:44. <i>Van Meurs – Ciba Geigy</i> (1992)	771
5. Recente jurisprudentie over bewijslastverdeling bij misbruik van omstandigheden: <i>Van Eendenburg – De Alternatieve</i> (2009) en <i>Dubieuze schenkingen</i> (2016). Economische dwang: benadeling niet vereist, het belang van omstandigheden: <i>Delta – S’Energy</i> (2017)	777

Hoofdstuk 6. Problemen bij de uitvoering van overeenkomsten	785
§ 1. Wanprestatie	785
1. Inleiding. Kenmerken van wanprestatie (toerekenbare tekortkoming); relatie tot uitleg	785
<i>a. Formele vereisten voor wanprestatie</i>	788
2. De ingebrekestelling. Wanneer vereist?	788
3. De ingebrekestelling bij niet-tijdige nakoming	791
4. De inhoud van de ingebrekestelling. Vormvereisten	794
5. Ingrekestelling bij niet-behoorlijk nakomen	799
Ontwikkelingen in de rechtspraak na <i>Farmex</i> (1981); <i>Rowi Parket</i> (2000) en <i>Kinheim</i> – <i>Pelders</i> (2000)	804
<i>Rowi Parket</i> (2000) bevestigd: <i>Fraanje – Götte</i> (2004)	808
6. In het geheel niet nakomen. Onmogelijkheid, weigering om na te komen	811
7. Samenvatting vereisten voor ingebrekestelling bij wanprestatie	811
8. Gevolgen van ingebrekestelling. Verzuim	812
9. Recente jurisprudentie: HR 11 oktober 2019, <i>Fraanje – Alukon</i> , als nieuw standaardarrest? Aanvullend: HR 31 januari 2020, <i>Italiaans restaurant</i> . Met als voorloper: HR 22 oktober 2004, <i>Endlich – Bouwmachines</i>	817
<i>Fraanje – Alukon</i> (2019)	818
1. Sub-regel: het onredelijk kort zijn van de door Fraanje gestelde termijnen	821
2. Sub-regel: wanneer is een termijn van 5 dagen om te reageren, onredelijk kort?	824
3. Sub-regel: de wijze van reageren binnen redelijke termijn	825
Het ‘novum’ van de getrapte ingebrekestelling toegepast: arrest na verwijzing Hof Arnhem 31 augustus 2021. Bange vermoedens bevestigd	832
Conclusies	835
<i>b. Materiële vereisten voor wanprestatie</i>	838
10. Wanprestatie als uitlegvraag. <i>Joba – Gerber</i> (1981)	838
11. Geringe wanprestatie. <i>Gallas – Mozes en Oskam</i> (1983)	841
12. Vaststelling van de wanprestatie. De redelijke verwachting van partijen	843
13. Afronding. Wettelijke normen; ethische kanttekeningen. Voorkomen van wanprestatie door gebruik van een vaststellingsovereenkomst	852
<i>c. De gevolgen van wanprestatie. De vorderingen tot ontbinding en tot nakoming</i>	855
14. De ontbinding van de overeenkomst. Rechtskarakter; geen terugwerkende kracht, wel ongedaanmaking. Stelsel van het oude BW	855
15. Diversen. Het ‘redelijk alternatief’ en de hoge raad; <i>Plaza-gebouw</i> -arrest (2001). Gedeeltelijke ontbinding, zakelijke werking, vorm van de ontbindingsverklaring. Onmogelijkheid van de ontbinding	858
Gedeeltelijke ontbinding, zakelijke werking, vorm van de ontbindingsverklaring. Onmogelijkheid van de ontbinding	864
16. Nakoming. De exceptio non adimpleti contractus (opschorting)	866
17. Onmogelijkheid van de prestatie en nakoming	868
§ 2. Schade en schadevergoeding	871
1. Wat is schade? Rechtskarakter van schade: normatief tegenover feitelijk schadebegrip	871
2. Wat is schade? De inhoud van het schadebegrip. Ideële schade. Wat is vermogen? Beleidsaspecten; corrigerende werking van schadevergoeding: straf en ‘winstafdracht’, art. 6:104 BW	874
De corrigerende werking van schadevergoeding: schade als straf en het ‘afromen van winst’ van de dader. Art. 6:104 BW	877
3. Het wettelijke stelsel van schadevergoeding, art. 6:95 v. BW. Vaststelling van schade; immateriële schade	879
Het begrip vermogensschade van art. 6:95. Vaststelling schade, art. 6:97. De tegenstelling: waardevermindering vermogen – herstel van schade	881
De vergoeding van immateriële schade, art. 6:106 BW	887
4. Matiging van schadevergoeding en abstracte schadeberekening	892

5. Abstrakte versus concrete schadeberekening in de jurisprudentie na 1977. Van pootaardappelen, meerstoelen en polderwoningen, en zo.	899
Het arrest van 9 oktober 1992 inzake Steendijkpolder	912
Conclusies uit de rechtspraak-analyse	917
Latere rechtspraak over schadeberekening. <i>Verbrande schuur</i> -arrest (2004) en schadeberekening bij wanprestatie: <i>Sparrow – Van Beukering</i> (2002) en <i>V. – Branderhorst</i> (2003)	918
6. Betekenis en functie van abstrakte schadeberekening	925
7. Stand van de doktrine en jurisprudentie over abstrakte schadeberekening in 2022. Hof Leeuwarden 23 januari 2018, <i>WAG en woningcorporaties – NAM</i> ; HR 19 juli 2019, Prejudiciële vragen schade door gaswinning	928
8. Diversen. Voordeelstoerekening, causaal verband en boete	943
9. Het boetebeding nader bezien. ‘Punitive damages’ en ‘peine privée’	945
10. Uitleg van boetebedingen in het systeem van de wet. Het stelsel van art. 6:91 v. BW. Jurisprudentie inzake het boetebeding	950
Jurisprudentie inzake uitleg van boetebedingen en matiging van boetes: de arresten <i>Dannemann Cigarrenfabrik</i> (1989), <i>Hauer – Monda</i> (alias: <i>Camping</i>) (1998) en <i>Kok</i> – <i>Verschoor</i> (2000). Kommentaar in de literatuur	953
Casus en het verloop van de procedure <i>Kok – Schoor</i>	957
11. De jurisprudentie van 2004 tot 2022 over de uitleg van boetebedingen volgens de norm van art. 6:94 BW. De arresten: <i>Bart Smit</i> (2007), <i>Van de Zuidewind – Faase</i> (2012) en <i>Turan – Easystaff</i> (2018)	961
§ 3. Overmacht	973
1. De relatie tussen overmacht en wanprestatie. Historische ontwikkeling van de overmacht. Inspannings- versus resultaatsverbintenis	973
2. De jurisprudentie inzake overmacht. Aansprakelijkheid voor zaken; inspanning versus resultaat	979
3. De jurisprudentie (vervolg). Overeenkomsten van vervoer en kraamzorg	984
4. Samenvattende beschouwingen. Risikosferen als grondslag voor aansprakelijkheid. Verzekeringsaspecten. Nogmaals: de overeenkomst tot verlening van diensten	989
5. Diversen. Crediteursovermacht, werkstaking en maatregel van hoger hand	996
§ 4. Veranderde omstandigheden	998
1. De verhouding tussen veranderde omstandigheden (‘onvoorziene’ omstandigheden) en overmacht. Ontwikkeling van de jurisprudentie; <i>Sipke Helder</i> (1984). Art. 6:258 BW, imprévision	998
Het imprévision-artikel: art. 6:258 BW	1004
Geen vereiste van voorzienbaarheid in buitenlandse wetgeving en standaardvoorwaarden inzake veranderde omstandigheden	1007
2. Risikosferen bij veranderde omstandigheden. <i>Bijenkorf II</i> (1982). Heronderhandelen door partijen	1011
Waar ligt de grens voor aanpassing van overeenkomsten wegens veranderde omstandigheden? De 50%-norm verworpen. Voorbeelden uit het bouwrecht van ‘aanzienlijke kostenverhoging’ die navolging verdienen	1016
3. Aanpassing van bouwcontracten bij veranderde omstandigheden: § 47 UAV 1989. Arbitrale rechtspraak 2008-2011: Kostenverhogende omstandigheden. Westerschelde- tunnel	1017
Arbitrale rechtspraak over aanpassing van bouwcontracten, RvA voor de Bouwbedrijven 2008-2011. Kostenverhogende omstandigheden: extreme staalprijzen, onvoorzienbare bodemcondities (Westerscheldetunnel)	1021
4. Het beroep op veranderde omstandigheden bij contracten met de overheid	1025
5. De relatie met dwaling in de oudere rechtspraak: <i>Luycks – Kroonenberg</i> (1997) en <i>Briljant Schreuders – ABP</i> (1998). Bevestiging van het arrest van 1997 in <i>Ruinemans</i> – <i>Heijmeijer</i> (2002)	1033
6. Art. 6:258 BW in zwaar weer: de banken-crisis van 2008 en de Corona-crisis van 2020. HR 24 december 2021, <i>Prejudiciële beslissing huurcontract Heineken</i>	1040

7. De verplichting tot aanpassing van de overeenkomst bij veranderde omstandigheden, door partijen overeengekomen (<i>'hardship clause'</i>)	1045
8. De verplichting tot heronderhandelen: karakter van deze verbintenis en rechtsgevolgen. Contractuele vormen van geschillenbeslechting: ADR, 'partnering' en 'alliancing'	1052
Contractuele vormen van geschillenbeslechting: ADR, 'partnering' en 'alliancing'	1056
Meer recente ontwikkelingen op het gebied van alliancing en contractuele geschillenbeslechting. Duits bouwrecht	1058
9. De door de rechter opgelegde onderhandelingsplicht; rechtsvergelijkende beschouwingen	1059
§ 5. Derdenwerking van overeenkomsten	1064
1. Inleiding. Het scala van theorieën over derdenwerking	1064
2. Derdenwerking in de rechtspraak	1069
Hoofdstuk 7. Beëindiging van overeenkomsten	1087
§ 1. Betaling (nakoming)	1087
<i>a. Inleiding</i>	1087
1. Uitgangspunt. Betaling als eenzijdige rechtshandeling. Gebruikte terminologie	1087
<i>b. De opvatting over betaling in de rechtspraak</i>	1089
2. Twee standaard-arresten: <i>Van Limburg – Möller</i> (1899) en <i>Van der Schuyt – Bank v.d. Middenstand</i> (1927). Betaling als eenzijdige, normatief uit te leggen rechtshandeling	1089
3. De jurisprudentie inzake de imputatie van betaling. Het wettelijk toerekeningssysteem	1091
4. Objektivering van de toerekening in het arrest van 2 december 1953	1093
5. Normatieve toerekening van betaling in <i>Kwant – Lentz</i> (1960)	1094
6. Het onbevredigende arrest van 11 februari 1966	1096
7. Conclusies uit deze paragraaf. Betaling als eenzijdige rechtshandeling in de doktrine anno 2022	1099
De stand van zaken in 2022	1099
§ 2. Opzegging 1100	
<i>a. Inleiding 1100</i>	
1. Omschrijving van de opzeggingsfiguur. Afbakening van het terrein	1100
2. De opzegging in de doktrine. Probleemstelling	1102
<i>b. De opzegging in het systeem van de wet</i>	1103
3. De opzeggingsbevoegdheid bij benoemde overeenkomsten	1103
4. De rechtsgevolgen van opzegging bij benoemde overeenkomsten	1105
5. De in het wetssysteem neergelegde beginselen. Eigen opvatting inzake opzegging	1106
6. Beginselen van de wet van toepassing op lastgeving, bewaarneming en aanneming van werk	1108
7. Beginselen van de wet van toepassing op onbenoemde overeenkomsten	1109
8. Het standaardarrest <i>Sanders – Sanders</i> (1966), sluitstuk van een ontwikkeling	1110
9. Samenvatting van de doktrine	1113
10. Een omstreden kwestie: zijn overeenkomsten voor onbepaalde duur in beginsel opzegbaar?	1114
11. Opzegging van een bruikleenovereenkomst. Een illustratief geval: <i>Kakkenberg – Kakkenberg</i> (1995)	1118
Jurisprudentie na <i>Kakkenberg – Kakkenberg</i> (1995)	1125
§ 3. Ontslag-problematiek	1130
<i>a. De jurisprudentie van de hoge raad tot 1983</i>	1130

1. Inleiding, opzet van deze paragraaf. <i>Hajziani – Van Woerden-Aardewerk</i> (1983), alias <i>Goudse handdruk</i> . Begin van een ontwikkeling in het ontslagrecht, leidend tot de omwenteling met Wwz (2015)	1130
2. De beëindiging van de arbeidsovereenkomst: tweezijdige of eenzijdige rechtshandeling? De onderzoeksplicht aanvaard	1134
3. Opgewekte schijn en de leer van de hoge raad. Is de hoogste rechter in 1983 omgegaan?	1143
<i>b. De jurisprudentie van de hoge raad inzake ontslag na 1983</i>	1149
4. De arresten <i>Westhoff – Spronsen</i> (1986), <i>Amran – Silversteyn</i> (1988), en <i>Ritico – Maatsch. Dienstverlening W. Zeeuwsch-Vlaanderen</i> (1994)	1149
5. Ontwikkelingen in rechtspraak en wetgeving na 1996. Wwz in 2015. De 'billijke vergoeding' vastgesteld in <i>New Hairstyle</i> (2017)	1153

§ 4. Nietigheden 1154

1. Algemene inleiding	1154
2. Nietigheid wegens strijd met de wet of de goede zeden. Art. 3:40 BW	1155
3. Gevolgen van nietigheid. Conversie, art. 3:42 BW	1161
4. Verdere ontwikkeling in de rechtspraak, partiële nietigheid: <i>BP – Benschop Woerden</i> (2013). Een alternatief: 'splitsing van contractueel beding'; Van Ovens visie nog steeds aktueel	1164
5. Handelingsonbekwaamheid en minderjarigheid	1167

Jurisprudentieregister Chronologisch 1171

Jurisprudentieregister Alfabetisch 1195

Overige jurisprudentie 1221